
Caterina Albert, arqueòloga

Per Ma. ÀNGELS ANGLADA

Per començar, vull expressar la meva satisfacció de participar en aquest homenatge a una escriptora genial, una catalana de l'Empordà. Per sort, no cal reivindicar Caterina Albert en la seva totalitat, com passa amb d'altres autores ignorades, perquè ningú no l'ha pogut fer davallar d'un lloc que es guanyà només amb una de les seves arts. En practicava d'altres: el dibuix, la pintura i el modelatge en argila. No sabem, però, fins a quin punt l'hauria duta el conreu d'aquests arts.

Coneixem, en canvi, el valor de la seva obra literària. Així i tot, hi ha aspectes concrets que sí que cal remarcar, i una lectura aprofundida de *Solitud* encara ens reserva moltes sorpreses, com ho han revelat els estudis de Núria Nardi. Hi ha encara molts caires totalment enigmàtics a *Solitud* –ara no els podem esmentar tots–, per exemple la mateixa muntanya. És una muntanya completament mítica, amb la seva toponímia parlant inventada. Montoliu parla d'alta muntanya, però no ho és pas; l'autora gairebé no esmenta la seva vegetació i mai la pròpia de l'alta muntanya. Però tampoc no és la que envolta l'ermita de Santa Caterina; i així molts altres aspectes. La tria, per exemple, de Sant Ponç, perquè les ermites, normalment, són dedicades a la Mare de Déu. Per què Sant Ponç, precisament? Jo penso si pot ser un record dels innombrables comtes Ponç d'Empúries, perquè els de l'Empordà de vegades són independentistes empordanesos.

Jo, però, em proposo de parlar d'un vessant no tan enlluernador de Caterina Albert: no de l'escriptora, sinó de l'arqueòloga, i de la relació que va tenir amb Empúries. I haig de dir tot seguit que m'ha ajudat molt un estudi de Benjamí Bofarull, publicat en els modestos, però eficaços, "Fulls d'Història Local de l'Escala", que edita l'Arxiu Municipal, a cura de Lurdes Boix, l'Ajuntament i el Centre d'Estudis Escalencs.

Un dels directors de les excavacions d'Empúries, de l'època franquista –de trista memòria–, em refereixo al professor Martín Almagro, per cert, molt injust amb la nostra escriptora, va publicar una útil bibliografia sobre Empúries. Doncs bé, en la nombrosa llista de títols i autors esmentats des de l'any 1609, any de la *Crònica* de Jeroni Pujades, només hi trobem dos noms de dona: Víctor Català, el 1922, i María Luz Navarro, el 1945. És a dir, que fins i tot en l'arqueologia, Caterina Albert ens salva del desert absolut de noms de dona. I ho fa amb l'article "Ressons d'Empori", extret del discurs

que va pronunciar quan va entrar a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, cosa que és també un cas insòlit per a una dona. Aquesta Acadèmia, ara al vell palau del carrer del Bisbe Cassador, continua l'antiga Acadèmia dels Desconfiats. Curiosament, a la mateixa entitat, encara que en una seu diferent, un altre empordanès, el comte de Creixell, hi va fer també comunicacions en català, cosa també insòlita al segle XVIII, cent-cinquanta anys abans, una de les quals, m'agrada remarcar-ho, de tema clàssic: un comentari a l'historiador llatí Tàcit.

En la relació de la nostra escriptora escalenca amb el nostre únic assentament grec no ens ha de fer por de dir la paraula arqueologia. En efecte, Caterina Albert no era una cercadora de tresors, com tants en la seva època –fins i tot entre les persones cultes–, ni tampoc volia guanyar diners amb les recerques. Ans al contrari, en despenia molts. I aquí vull fer un incís: no es tracta, naturalment, de beatificar Caterina Albert, però el seu desinterès i la seva generositat eren extraordinaris. Suposo que tots i totes pensàveu que el premi Víctor Català el dotava l'Editorial Selecta; doncs no. El va dotar sempre Víctor Català-Caterina Albert i no va voler que constés mai fins que va morir, com va descobrir el seu nebot i fillol Lluís Albert, que diu:

“Davant de casos tan insòlits ens costa reconèixer la noblesa de la naturalesa humana, i no faltarà algun lector que pensi que, si Caterina Albert feia això és perquè era rica i no ho necessitava. Doncs no. Haig d'aclarir que, malgrat ser propietària d'un patrimoni rural força considerable en extensió, l'administrava amb un anacrònic criteri paternalista, tan pintoresc que feia que en tragués unes rendes misèrrimes, que en moltes finques eren inferiors al que ella havia de pagar de contribució. Dona idealista, no va concedir mai als diners altra finalitat que la de subvenir a les seves necessitats primordials. Va viure els seus darrers anys amb una austeritat monacal, després d'haver col·laborat desinteressadament durant la seva llarga vida en una infinitat de publicacions culturals i patriòtiques d'arreu de Catalunya”.

Crec que aquest incís era de justícia fer-lo.

A Caterina Albert li dolia l'espoli de què eren víctimes les ruïnes d'Empúries, i així ho fa constar en una carta a Joan Maragall. El seu criteri era ben diferent. Recollia i comprava peces, les inventariava, les descrivia i, sobretot, les dibuixava acuradament amb art i precisió. Ja haurien volgut molts equips d'arqueòlegs comptar amb un dibuixant tan precís, consciencios i apassionat pel seu tema com ho va ser la gran novel·lista. Moltes d'aquestes troballes eren objectes menuts: braçalets, claus, fíbules, petites figures d'animals, gerretes de terrissa; fins a tres-cents vint-i-vuit en documenta Benjamí Bofarull, totes dibuixades per Caterina Albert i descrites científicament. A aquesta tasca, cal afegir-hi les caminades que comportava assolir un bon coneixement del conjunt de l'indret, petjant cada racó, cada corriol, cada grumoll de terra, per dir-ho així. Feia, doncs, un veritable treball de camp, i me la imagino prenent notes en un dels seus quaderns i blocs, amb aquella lletra

gran que encara ens emociona quan la podem contemplar en els originals que el seu nebot i fillol serva amb tant de respecte i encert, la qual cosa no sempre és el cas amb els escriptors i els seus hereus. Així aconseguí, i també amb moltes converses amb la gent del país, una coneixença profunda de la toponímia dels emplaçaments, de les necròpolis i d'altres restes que patien una descurança secular. Ella començà a inventariar aquests materials a finals del XIX, abans que s'iniciessin les excavacions serioses de Puig i Cadafalch, amb qui va tenir una relació excel·lent, i de qui moltes vegades rebia consultes sobre coses concretes. M'agrada pensar, encara que potser no ho encerto, que res d'allò que es fa a consciència en favor de la cultura i del país no es perd mai del tot, encara que ho pugui semblar.

Caterina Albert, doncs, podem dir que va sentir un interès apassionat per l'assentament d'Empúries, que sempre anomenava Empori, en singular, que és una traducció exacta de la paraula grega. Aquest interès, però, era de caire arqueològicohistòric i, en canvi, curiosament, gens decantat a la llegenda i a la literatura. La seva narrativa tenia tot un altre caire. El caire viu que dona nom a un dels seus aplecs de contes. Però Empúries no és només un lloc mític d'arribada dels grecs, ni tampoc una ciutat romana important. És una badia plena de bellesa, amb el mar d'un blau gairebé tan blau com el de l'Egeu, i una finor de línies extraordinària. Caterina Albert ho reconeixia així en una de les seves cartes tan interessants adreçada al novel·lista Narcís Oller.

Escriu: "El mar és un nial d'encisos", però, ella –diu– és una terrassana. El mar, proporcionalment, si mirem el volum de l'obra de Caterina Albert, sembla una absència en la seva obra. A *Solitud* només hi surt anomenat tres o quatre vegades, i encara vist de lluny. La Mila el veu amb decepció, una línia brillant, tan sols, i li sembla una espasa que, curiosament, és la mateixa metàfora que fa servir un gran novel·lista grec, Stratis Mirivilis que, naturalment, no havia llegit Caterina Albert. Pensant més reflexivament en diversos contes de l'autora, sí que hi he trobat el mar, però amagat, com ella s'amagava darrera la màscara de Víctor Català. El mar no és un escenari, ni un camí, però en narracions com "La Pua de Rampí" hi ha magnífiques descripcions d'un capvespre, amb una claror que només es troba a les ribes de la Mediterrània i ella, que explorava, del cor humà, sobretot, i així ho deia, les zones d'ombra que de vegades sembla estendre a la naturalesa, posseïa, en canvi, la visió de la llum de les ribes empordaneses; i la va saber descriure amb tots els recursos del llenguatge, que dominava esplèndidament, amb una riquesa de paraules i matisos comparable a la riquesa que prenen les llargues tardes en els cels de tardor vora el mar d'Empúries. Per això els empordanesos ens enyorem així que arribem a Barcelona.

Com que aquest petit article ha agafat un to massa seriós, acabem amb una reflexió que no ho és gaire, de seriosa. Però, deixeu-me trobar una altra deixa grega en Víctor Català. Fixeu-vos en el seu rostre, en les celles gruixudes, que encisaven els poetes grecs. Qui sap si en el seu *geni* no hi ha el rastre d'algun *gen* remot d'arrel hel·lènica?